

Temurbeklar maktabi o'quvchilarida liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik modeli va baholash mezonlari

Alijonov Muhammadali Diyorjon o'g'li –
Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada “Temurbeklar maktabi” harbiy-akademik litseylari o'quvchilarida liderlik kompetensiyasini rivojlantirish muammosi tadqiq etilgan. Tadqiqot nazariy-konseptual dizayn asosida bajarilib, unda me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xorijiy harbiy yetakchilik doktrinalari, xalqaro ta'lim siyosati hujjatlari va liderlikka oid empirik tadqiqotlar tanqidiy va qiyosiy tahlil qilingan hamda pedagogik modellash usuli qo'llanilgan. Natijada liderlik kompetensiyasining mualliflik ta'rif va besh komponentli tuzilmasi (motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-tashkilotchilik, irodaviy-mas'uliyatli, refleksiv-baholovchi) asoslangan; olti blokli va uch bosqichli pedagogik model, rotatsion sardorlikning “vakolat zinapoyasi” hamda to'rt mezon va integral ko'rsatkichga tayangan baholash tizimi ishlab chiqilgan. Harbiy-akademik muhitning ierarxik tuzilishi liderlik tarbiyasiga to'siq emas, balki vakolatni bosqichma-bosqich kengaytirish resursi sifatida talqin qilingan. Maqola yakunida modelning empirik aprobatatsiyasi rejasi va tadqiqot cheklovlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: liderlik kompetensiyasi, Temurbeklar maktabi, harbiy-akademik litsey, pedagogik model, rotatsion sardorlik, “Temur tuzuklari”, debriefing, “360 daraja” baholash.

Педагогическая модель и критерии оценки развития лидерской компетенции учащихся «школ темурбеков»

Аннотация. В статье исследуется проблема развития лидерской компетенции учащихся военно-академических лицеев «Школа Темурбеков». Исследование выполнено в теоретико-концептуальном дизайне: проведён критический и сравнительный анализ нормативно-правовых документов, зарубежных военных доктрин лидерства, документов международной образовательной политики и эмпирических исследований лидерства, применён метод педагогического моделирования. В результате обоснованы авторское определение и пятикомпонентная структура лидерской компетенции (мотивационно-ценностный, когнитивный, коммуникативно-организаторский, волевой-ответственный и рефлексивно-оценочный компоненты); разработаны шестиблочная трёхэтапная педагогическая модель, «лестница полномочий» ротационного командирства и система оценки, основанная на четырёх критериях и интегральном показателе. Иерархическая структура военно-академической среды интерпретирована не как препятствие, а как ресурс поэтапного расширения

полномочий учащихся. В заключение представлены план эмпирической апробации модели и ограничения исследования.

Ключевые слова: лидерская компетенция, Школа Темурбеков, военно-академический лицей, педагогическая модель, ротационное командирство, «Уложение Темура», дебрифинг, оценка «360 градусов».

Pedagogical model and assessment criteria for developing leadership competence of “Temurbeks school” students

Annotation. The article addresses the development of leadership competence among students of the “Temurbeks School” military-academic lyceums in Uzbekistan. The study follows a theoretical-conceptual design: national regulatory documents, foreign military leadership doctrines, international education policy documents and empirical leadership studies were critically and comparatively analysed, and pedagogical modelling was applied. As a result, an author's definition and a five-component structure of leadership competence (motivational-value, cognitive, communicative-organisational, volitional-responsibility and reflective-evaluative components) are substantiated; a six-block, three-stage pedagogical model, a “ladder of authority” for rotational student command, and an assessment system based on four criteria and an integral index are developed. The hierarchical structure of the military-academic environment is interpreted not as an obstacle but as a resource for the gradual extension of students' authority. The article concludes with a plan for the empirical validation of the model and the limitations of the study.

Keywords: leadership competence, Temurbeks School, military-academic lyceum, pedagogical model, rotational command, Temur's Code, debriefing, 360-degree assessment.

KIRISH

Ta'lim natijasini bilimlar hajmi bilan emas, balki shaxsning real vaziyatlarda mas'uliyatli harakat qila olishi bilan o'lchash bugungi xalqaro ta'lim siyosatining yetakchi tendensiyasiga aylandi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining “Ta'lim kompasi 2030” konsepsiyasida o'quvchining maqsadlilik va mas'uliyat hissiga tayangan holda atrofidagi dunyoga ijobiy ta'sir ko'rsatish qobiliyati ta'limning markaziy g'oyasi sifatida belgilangan [1, 6-b.]. Jahon iqtisodiy forumining 2023-yilgi hisobotida esa liderlik va ijtimoiy ta'sir ko'rsatish ishchilar uchun eng muhim o'nta asosiy ko'nikma qatorida qayd etilgan [2]. O'zbekistonda bu vazifa yoshlarni Qurolli Kuchlar va davlat xizmati uchun tayyorlash tizimi bilan uzviy bog'langan. Prezidentning 2017-yil 5-iyuldagi PF-5106-son farmoni bilan respublikadagi barcha harbiy-akademik litseylarga Sohibqiron Amir Temurning Vatanga sadoqat, mardlik va adolatparvarlik fazilatlarini yosh avlodga o'rnatish qilib qilish maqsadida “Temurbeklar maktabi” nomi berildi [3]. 2019-yil 28-iyundagi PQ-4375-son qaror bilan esa bu litseylar Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati va Milliy gvardiya tarkibida kadrlar zaxirasini tayyorlashning yangi tizimi sifatida qayta tashkil etildi [4]. Demak, Temurbeklar maktabi bitiruvchisi uchun yetakchilik qobiliyati qo'shimcha fazilat emas, balki kasbiy-ijtimoiy kamolotning asosiy sharti hisoblanadi.

Ammo harbiy-akademik ta'lim muhitida liderlikni tarbiyalash o'ziga xos ziddiyatga ega: qat'iy ierarxiya va intizom sharoitida o'quvchidan tashabbus va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini qanday rivojlantirish mumkin? Amaliyotda sardorlik vazifalari ko'pincha o'quvchilarning kichik bir guruhiga doimiy yuklatiladi, qolganlar esa ijrochi

rolida qoladi; "Temur tuzuklari"dagi boshqaruv merosidan esa asosan tarixiy-ma'rifiy maqsadda foydalaniladi. Liderlikka oid mavjud tadqiqotlar asosan talabalar, kattalar yoki umumta'lim maktabi o'quvchilari misolida olib borilgan bo'lib, harbiy-akademik litsey sharoitiga moslashtirilgan, milliy boshqaruv merosini metodik vosita sifatida qo'llaydigan va natijasi o'lchanadigan rivojlantirish modeli ishlab chiqilmagan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Liderlik nazariyalarining rivoji uni tug'ma xislat sifatida talqin qilishdan o'rgatiladigan va rivojlantiriladigan faoliyat sifatida tushunishga qarab borgan. R.Stogdill liderlik xislatlariga oid tadqiqotlarni umumlashtirib, barcha vaziyatlar uchun yaroqli universal xislatlar ro'yxatini tuzib bo'lmashligini, liderlik guruh va vaziyat talablariga bog'liq ekanini ko'rsatgan [5]. P.Xersi va K.Blanchard izdoshlarning yetukligi ortib borgan sari rahbarlik uslubi aniq ko'rsatma berishdan qo'llab-quvvatlash va vakolat berishga o'tib borishi kerakligini asoslaganlar [6]. B.Bass transformatsion liderlikning shaxsiy namuna, ilhomlantirish, intellektual rag'batlantirish va individual e'tibor kabi tarkibiy qismlarini ajratgan [7], xizmat qiluvchi liderlik tadqiqotlari esa yetakchilikning mohiyatini jamoa a'zolarining rivoji va farovonligiga xizmat qilishda ko'radi [8]. D.Goulman liderlik samaradorligida hissiy intellektning – o'zini anglash, o'zini boshqarish, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalarning – hal qiluvchi rolini ko'rsatgan [9]. Liderlikni rivojlantirish nazariyasida D.Dey tomonidan asoslangan farqlash muhim ahamiyatga ega: shaxsning individual yetakchilik resurslarini rivojlantirish (leader development) jamoadagi yetakchilik munosabatlari va jarayonlarini rivojlantirishdan (leadership development) farq qiladi va ular bir-birini to'ldiradi [10]. D.DeRyu va S.Eshford lider identikligi ijtimoiy jarayonda – shaxsning yetakchilik rolini da'vo qilishi va guruhning uni tan olishi orqali shakllanishini ko'rsatganlar [11].

Kompetensiyaviy yondashuv D.Makklellandning faoliyat muvaffaqiyatini real faoliyatda namoyon bo'ladigan kompetensiyalar orqali baholash g'oyasidan boshlangan [14]. Rus pedagogikasida I.A.Zimnyaya tayanch kompetensiyalarni tizimlashtirgan [15], A.V.Xutorskoy esa "kompetensiya" (ta'lim oluvchiga qo'yiladigan talab) va "kompetentlik" (uni egallaganlik holati) tushunchalarini farqlagan [16]. Ushbu farqlash tadqiqotimizda liderlik kompetensiyasini o'quvchiga qo'yiladigan talablar majmui sifatida loyihalash uchun asos bo'ldi. Milliy merosda liderlik doimo axloqiy mezonlar bilan uzviy bog'liq holda talqin qilingan. Abu Nasr Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida shahar boshlig'ini kamolotga erishgan, boshqaruv san'atini egallagan shaxs sifatida tasvirlaydi [17, 58, 61-b.]; Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig"da adolat, baxt, aql va qanoat g'oyalarini ramziy obrazlar orqali talqin etib, ilm va donishmandlikni jamiyatdagi tartib va farovonlik asosi sifatida ko'rsatadi [18, 662–663-b.]. "Temur tuzuklari"da muvaffaqiyatga maslahat, kengash, tadbirkorlik va hushyorlik orqali erishilishi ta'kidlanadi [19]. Harbiy liderlik doktrinalari ham tadqiqot uchun muhim manba bo'ldi. AQSH Quruqlikdagi qo'shinlari doktrinasida liderlik talablari liderning kimligini ifodalovchi sifatlar ("bo'l" va "bil") hamda uning nima qilishini ifodalovchi kompetensiyalar ("qil") sifatida tizimlashtirilgan [20, 1-6-b.].

Tadqiqot nazariy-konseptual dizayn asosida bajarildi; uning natijasi – empirik aprobatyaga tayyor pedagogik model va baholash tizimi. Tadqiqot to'rt bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda tahlil korpusi shakllantirildi. Unga respublikaning ta'lim, yoshlar siyosati va Temurbeklar maktablari faoliyatiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlari; AQSH va Germaniya qurolli kuchlarining yetakchilikka oid rasmiy doktrinalari; OECD va Jahon iqtisodiy forumining ta'lim va ko'nikmalar siyosatiga oid hujjatlari; liderlik, liderlikni rivojlantirish va kompetensiyaviy yondashuvga oid nazariy va empirik ilmiy maqolalar hamda milliy boshqaruv merosiga bag'ishlangan tadqiqotlar kiritildi. Manbalarni tanlashda ularning bibliografik ma'lumotlari va iqtibos keltirilgan sahifalarini tekshirish imkoniyati asosiy mezon bo'ldi.

Ikkinchi bosqichda tanqidiy va qiyosiy tahlil o'tkazildi. Liderlik nazariyalari tadqiqot uchun pedagogik ahamiyati nuqtai nazaridan solishtirildi; o'quvchilar liderligini rivojlantirishning olti xorijiy tajribasi (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Rossiya, Qozog'iston, Singapur) liderlik tushunchasi, qamrov, asosiy usul, qadriyatli asos, baholash va pedagog roli kabi oltita jihat bo'yicha qiyoslandi.

Uchinchi bosqichda tuzilmaviy-funksional modellastirish usuli qo'llanildi: liderlik kompetensiyasining tarkibiy tuzilmasi asosida maqsad, metodologiya, mazmun, tashkil etish, texnologiya va baholashni bog'lovchi model loyihalandi. Modelni loyihalashda uchta talab qo'yildi: kompetensiya tuzilmasiga to'liq muvofiqlik; harbiy-akademik litseyning mavjud tashkiliy sharoitlarida qo'shimcha moliyalashtirishsiz amalga oshirilishi; natijaning o'lchanadiganligi.

To'rtinchi bosqichda kompetensiya komponentlari operatsionallashtirildi: har bir komponent uchun kuzatiladigan ko'rsatkichlar, ballash tartibi va diagnostik vositalar ishlab chiqildi, natijalarni yagona shkalaga keltirish va integral ko'rsatkichni hisoblash tartibi belgilandi. Diagnostik vositalarning ishonchililigini L.Kronbaxning alfa koeffitsienti [22] va J.Koenning kappa koeffitsienti [23] orqali tekshirish rejalashtirildi. Modelning samaradorligini tekshirish uchun tajriba va nazorat guruhlarida ishtirokidagi pedagogik tajriba-sinov loyihalandi; uning natijalari keyingi nashrda e'lon qilinadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Liderlik kompetensiyasining ta'rifi va tuzilmasi. Tahlil asosida quyidagi mualliflik ta'rifi ishlab chiqildi: Temurbeklar maktabi o'quvchisining liderlik kompetensiyasi – milliy boshqaruv merosi va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda jamoa oldidagi maqsadni anglash, uni a'zolarga yetkazish va ularni shu maqsad sari safarbar etish, harbiy-akademik muhitning intizom va ierarxiya talablariga rioya qilgan holda tashabbus ko'rsatish, mas'uliyatli qaror qabul qilish va o'z faoliyatini refleksiv baholashga imkon beruvchi motivatsion-qadriyatli yo'nalganlik, bilim, ko'nikma, irodaviy sifatlar va tajribaning integrativ majmui. Ta'rifdan kelib chiqib, kompetensiyaning besh komponentli tuzilmasi asoslandi (1-jadval).

1-jadval.

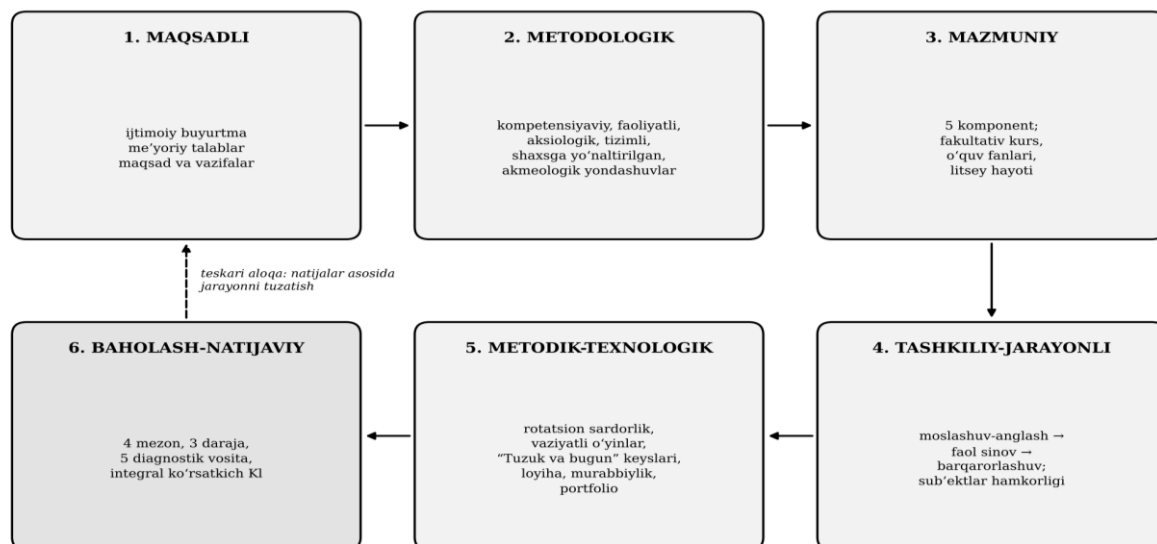
Liderlik kompetensiyasining tarkibiy tuzilmasi

Komponent	Mazmuni	Asosiy ko'rsatkichlari
Motivatsion-qadriyatli	Yetakchilikka ichki intilish; jamoa va Vatan manfaatini ustun qo'yish; adolat, sadoqat, xizmat qadriyatlari	Liderlik motivatsiyasi darajasi, motivlarning ijtimoiy yo'nalganligi
Kognitiv	Liderlik nazariyasi, uslublari, jamoa rivoji, qaror qabul qilish, milliy boshqaruv merosi haqidagi bilimlar	Bilimlarning tizimlilik, vaziyatga ko'chira olish
Kommunikativ-tashkilotchilik	Maqsadni yetkazish, vazifa taqsimlash, fikrni tinglash, nizolarni hal etish, rag'batlantirish	Jamoani tashkil eta olish, tengdoshlar e'tirofi
Irodaviy-mas'uliyatli	Qat'iyat, javobgarlikni zimmaga olish, tashabbuskorlik, ishni oxiriga yetkazish	Qaror mustaqilligi, tashabbus chastotasi
Refleksiv-baholovchi	O'z faoliyatini tahlil qilish, fikr-mulohazani qabul qilish, o'zini takomillashtirish	O'z-o'zini baholash adekvatligi, refleksiya chuqurligi

Tuzilmaning o'ziga xos jihati irodaviy-mas'uliyatli komponentning alohida ajratilishidir. U harbiy-akademik muhitda o'quvchini buyruqni ijro etuvchidan tashabbus ko'rsatuvchi va natija uchun javob beruvchi shaxsga aylantiruvchi bo'g'in vazifasini bajaradi. Motivatsion-qadriyatli komponent esa tizim hosil qiluvchi o'rinda turadi: D.Makklelland va D.Bernxem ko'rsatganidek, samarali rahbarda ta'sir ko'rsatish ehtiyoji

shaxsiy emas, balki ijtimoiy yo'nalganlikka ega bo'ladi [24]. Rasmiy vakolat o'smirga erta beriladigan harbiy muhitda bu komponent hokimiyatni suiiste'mol qilishga qarshi axloqiy kafolat vazifasini bajaradi.

Pedagogik model. Liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning olti blokdan iborat modeli ishlab chiqildi (1-rasm).

1-rasm. Temurbeklar maktabi o'quvchilarida liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik modeli

Maqsadli blok ijtimoiy buyurtma, me'yoriy talablar va maqsadni, metodologik blok esa oltita yondashuv va yettita tamoyilni (qadriyatli asoslanganlik, inklyuzivlik, bosqichma-bosqichlik, faoliyatli-tajribaviy yondashuv, refleksivlik, integrativlik, diagnostik ta'minlanganlik) o'z ichiga oladi. Mazmunii blok uch manbaga tayanadi: 36 soatlik "Yosh lider: Temurbeklar yo'li" fakultativ kursi; o'quv fanlarining liderlik bilan bog'liq mazmuni (tarix, adabiyot, tarbiya, xorijiy til, kasbiy-amaliy fanlar); litsey hayotining o'zi – navbatchilik, saf, musobaqalar va ijtimoiy loyihalar. Tashkiliy-jarayonli blok uch bosqichni nazarda tutadi. Moslashuv-anglash bosqichida o'quvchi kichik guruh miqyosidagi oddiy yetakchilik vazifalarini bajaradi, pedagog esa asosan yo'riq beradi. Uning mohiyati litseydagi sardorlik va navbatchilik lavozimlarini muayyan muddatga, belgilangan tartibda barcha o'quvchilar o'rtasida navbatma-navbat taqsimlash va har bir muddatni tuzilmalashtirilgan tahlil bilan yakunlashdan iborat (2-jadval).

2-jadval.

Rotatsion sardorlikning "vakolat zinapoyasi"

Daraja	Yetakchilik doirasi	Muddati	Pedagogik rahbarlik uslubi
1. Mikro-sardorlik	Xona yoki 4–6 kishilik guruh	1 hafta	Yo'riq berish va namuna ko'rsatish
2. Bo'linma sardorligi	Vzvod (o'quv guruhi)	2 hafta	Maslahat berish va qo'llab-quvvatlash
3. Loyiha yetakchiligi	Kurs yoki litsey miqyosi	1–2 oy	Vakolat berish: faqat maqsad va chegaralarni belgilash

Har bir sardorga keyingi navbatdagi o'quvchi "soya sardor" sifatida biriktiriladi; u joriy sardor faoliyatini kuzatib, o'z navbatiga tayyorlanadi va debriefingda xolis baho beradi. Debriefing to'rt qadamda o'tkaziladi: "Nima bo'ldi?", "Nima yaxshi bo'ldi va nima uchun?", "Nimani boshqacha qilish mumkin edi?", "Keyingi safar nima qilaman?". Bu tartib J.Hetti va X.Timperlining samarali fikr-mulohaza maqsad, joriy holat va keyingi qadam haqidagi savollarga javob berishi kerakligi haqidagi xulosasiga [26] hamda tajribaviy o'qitish sikliga

[24] asoslanadi. Metodika, shuningdek, taktik-pedagogik vaziyatli o'yinlar, tarixiy boshqaruv tamoyilini litsey hayotidagi zamonaviy vaziyat bilan qiyoslaydigan "Tuzuk va bugun" keyslari, jamoaviy loyihalar, murabbiylik va "lider portfoliosi" texnologiyalarini o'z ichiga oladi; ularning majmui kompetensiyaning barcha besh komponentini qamrab oladi.

Baholash mezonlari va diagnostika. Komponentlarni o'lchash uchun to'rt mezon belgilandi (3-jadval). Kommunikativ-tashkilotchilik va irodaviy-mas'uliyatli komponentlar faqat real faoliyatda namoyon bo'lgani va bir xil vositalar bilan o'lchangani uchun operatsion-faoliyatli mezon doirasida ikki ko'rsatkichlar guruhi sifatida baholanadi.

3-jadval.

Liderlik kompetensiyasini baholash mezonlari va diagnostik vositalar

Mezon	Diagnostik vosita	Ball oralig'i	Normallashtirilgan ko'rsatkich
Motivatsion (Km)	"Liderlikka munosabat va motivatsiya" anketasi (20 band)	20–100	$(X - 20) / 80$
Gnostik (Kg)	"Liderlik bilimlari" testi (20 topshiriq, 8 tasi vaziyatli)	0–28	$X / 28$
Operatsion-faoliyatli (Ko)	Kuzatuv kartasi (10 ko'rsatkich, 2 kuzatuvchi) va "360 daraja" tashqi bahosi	0–20; 15–75	ikki normallashtirilgan qiymat o'rtachasi
Refleksiv (Kr)	Refleksiv yozuv rubrikasi (0–3) va o'z-o'zini baholash adekvatligi	0–3	ikki normallashtirilgan qiymat o'rtachasi

O'z-o'zini baholash adekvatligi o'quvchining "360 daraja" shkalasi bo'yicha o'ziga qo'ygan bali (S) va tengdoshlar, harbiy tarbiyachi va o'qituvchi baholari o'rtachasi (T) o'rtasidagi farq orqali aniqlanadi. Tengdoshlar bahosining o'lchov va o'rganish vositasi sifatidagi qimmati K.Topping tadqiqotlarida asoslangan [28]:

$$A = 1 - |S - T| / 60$$

Integral ko'rsatkich to'rt mezon ko'rsatkichlarining o'rtacha arifmetigi sifatida hisoblanadi:

$$Kl = (Km + Kg + Ko + Kr) / 4$$

Mezonlarga teng vazn berilishi kompetensiyaning integrativ tabiati bilan izohlanadi. Integral ko'rsatkich asosida uch daraja ajratiladi: $Kl < 0,50$ – past (reproduktiv); $0,50 \leq Kl < 0,75$ – o'rta (produktiv); $Kl \geq 0,75$ – yuqori (ijodiy). Tajriba va nazorat guruhlarining darajalar bo'yicha taqsimotini solishtirish uchun Pirsonning χ^2 mezoni, o'rtacha ko'rsatkichlarni solishtirish uchun Styudentning t-mezoni, metodika samaradorligini baholash uchun esa $\eta = Kl(TG) / Kl(NG)$ koeffitsienti qo'llanilishi belgilandi.

Olingan natijalar mavjud ilmiy qarashlar bilan bir qatorda ularni rivojlantiruvchi jihatlariga ham ega. Birinchidan, model D.Dey ajratgan liderlikni rivojlantirishning ikki yo'nalishini [10] harbiy-akademik ta'lim sharoitida uyg'unlashtiradi: individual komponentlar kurs, keys va portfolio orqali, jamoaviy yetakchilik munosabatlari esa rotatsiya va loyiha orqali rivojlantiriladi. Ikkinchidan, D.DeRyu va S.Eshford ko'rsatganidek, lider identikligi guruh e'tirofi bilan mustahkamlanadi [11]. Modelda rasmiy tayinlov yetarli deb hisoblanmaydi; "soya sardor", tengdoshlar bahosi va jamoaviy debrifing aynan shu e'tirofni tizimli shaklga keltiradi.

Uchinchidan, S.Komives va hammualliflari aniqlagan liderlik tasavvurining lavozimdan jarayonga qarab rivojlanishi [12] harbiy muhitda o'z-o'zidan sodir bo'lmasligi mumkin, chunki bu muhit rasmiy lavozimni kuchaytiradi. Taklif etilgan "vakolat zinapoyasi" bu o'tishni pedagogik jihatdan boshqarishga qaratilgan: rasmiy lavozim saqlanadi, ammo u barcha o'quvchilar o'rtasida aylanadi va har safar refleksiya bilan yakunlanadi. To'rtinchidan, Germaniya tajribasidagi topshiriq orqali boshqarish tamoyili

[21, 37-b.] ierarxiya va tashabbuskorlik o'rtasidagi ziddiyatni hal etish mumkinligini ko'rsatadi.

Milliy boshqaruv merosining modeldagi o'rni alohida muhokamaga loyiq. Ko'pgina xorijiy liderlik dasturlari individualistik madaniyat sharoitida yaratilgan bo'lib, ularda shaxsiy muvaffaqiyat oldinga suriladi. "Temur tuzuklari"dagi maslahat va kengash an'anasi [19] esa jamoaviylik qadriyatlariga tayangan holda fikr bildirish va uni tinglash madaniyatini asoslaydi. Shu sababli milliy meros modelda faqat tarbiyaviy mazmun emas, balki keys va "Lider kodeksi" orqali amaliy-metodik vosita sifatida qo'llaniladi. Bu yondashuv xorijiy g'oyalarni milliy ta'lim muhitiga mexanik ko'chirish xavfini kamaytiradi. Tadqiqotning cheklovlarini ham ochiq qayd etish lozim. Birinchidan, tadqiqot nazariy-konseptual xarakterga ega; modelning samaradorligi va diagnostik vositalarning ishonchliligi hali empirik tekshirilmagan. Ikkinchidan, darajalarni ajratish chegaralari (0,50 va 0,75) pedagogik diagnostikada keng qo'llaniladigan o'zlashtirish koeffitsienti yondashuviga tayanadi va aniqlovchi bosqich ma'lumotlari asosida aniqlashtirilishi mumkin. Uchinchidan, mezonlarga teng vazn berilishi nazariy asoslangan bo'lsa-da, uni omilli tahlil orqali tekshirish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, harbiy-akademik ta'lim kontekstida liderlik kompetensiyasi motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-tashkilotchilik, irodaviy-mas'uliyatli va refleksiv-baholovchi komponentlardan iborat integrativ sifat sifatida asoslandi; irodaviy-mas'uliyatli komponentning ajratilishi va motivatsion-qadriyatli komponentning tizim hosil qiluvchi o'rni harbiy muhitning o'ziga xosligi bilan izohlanadi. Ikkinchidan, maqsadli, metodologik, mazmuniy, tashkiliy-jarayonli, metodik-texnologik va baholash-natijaviy bloklardan iborat, teskari aloqa tamoyili asosida ishlovchi pedagogik model ishlab chiqildi. Modelda harbiy-akademik muhitning ierarxiyasi liderlik tarbiyasiga to'siq emas, balki rotatsion sardorlikning "vakolat zinapoyasi" orqali vakolatni bosqichma-bosqich kengaytirish resursi sifatida qo'llaniladi, "Temur tuzuklari" esa amaliy-metodik vositaga aylantiriladi. Uchinchidan, liderlik kompetensiyasini baholashning to'rt mezon, besh diagnostik vositasi, natijalarni yagona shkalaga keltirish va integral ko'rsatkichni hisoblash tartibi belgilandi. Bu tizim keyingi bosqichda o'tkaziladigan pedagogik tajriba-sinov natijalarini xolis baholash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. The Future of Jobs Report 2023. Chapter 4: Skills outlook. – Geneva: World Economic Forum, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-iyuldagi "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi PF-5106-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-iyundagi "O'smirlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari va davlat xizmati uchun kadrlar zaxirasini tayyorlash tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4375-son Qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
4. Stogdill R.M. Personal factors associated with leadership: A survey of the literature // Journal of Psychology. – 1948. – Vol. 25. – P. 35–71.
5. Hersey P., Blanchard K.H. Life cycle theory of leadership // Training and Development Journal. – 1969. – Vol. 23, №5. – P. 26–34.
6. Bass B.M. From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision // Organizational Dynamics. – 1990. – Vol. 18, №3. – P. 19–31.

7. van Dierendonck D. Servant leadership: A review and synthesis // Journal of Management. – 2011. – Vol. 37, №4. – P. 1228–1261.
8. Goleman D. What makes a leader? // Harvard Business Review. – 1998. – Vol. 76, №6. – P. 93–102.
9. Day D.V. Leadership development: A review in context // The Leadership Quarterly. – 2000. – Vol. 11, №4. – P. 581–613.
10. DeRue D.S., Ashford S.J. Who will lead and who will follow? A social process of leadership identity construction in organizations // Academy of Management Review. – 2010. – Vol. 35, №4. – P. 627–647.
11. Komives S.R., Owen J.E., Longerbeam S.D., Mainella F.C., Osteen L. Developing a leadership identity: A grounded theory // Journal of College Student Development. – 2005. – Vol. 46, №6. – P. 593–611.
12. Posner B.Z. A longitudinal study examining changes in students' leadership behavior // Journal of College Student Development. – 2009. – Vol. 50, №5. – P. 551–563.
13. McClelland D.C. Testing for competence rather than for "intelligence" // American Psychologist. – 1973. – Vol. 28, №1. – P. 1–14.
14. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34–42.
15. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58–64.
16. Maksudova X.X. Jamiyat ma'naviyatini yuksaltirishda Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri" asarining ahamiyati // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2025. – Vol. 5, №4. – B. 57–63.
17. Xamdamov E.I. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarining o'zbek adabiyotidagi o'rni // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2025. – Vol. 5, №22. – B. 661–665.
18. Oblomurodov N. Sohibqiron merosi va zamonaviy tafakkur uyg'unligi // Yangi O'zbekiston. – 2026-yil 11-aprel.
19. Army Leadership and the Profession: ADP 6-22. – Washington, DC: Headquarters, Department of the Army, 2019. – URL: https://irp.fas.org/doddir/army/adp6_22.pdf (murojaat sanasi: 13.10.2026).
20. Innere Führung. Selbstverständnis und Führungskultur der Bundeswehr: A-2600/1. – Bonn: Bundesministerium der Verteidigung.
21. Cronbach L.J. Coefficient alpha and the internal structure of tests // Psychometrika. – 1951. – Vol. 16, №3. – P. 297–334.
22. Cohen J. A coefficient of agreement for nominal scales // Educational and Psychological Measurement. – 1960. – Vol. 20, №1. – P. 37–46.
23. McClelland D.C., Burnham D.H. Power is the great motivator // Harvard Business Review. – 1976. – Vol. 54, №2. – P. 100–110.
24. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change // Psychological Review. – 1977. – Vol. 84, №2. – P. 191–215.
25. Hattie J., Timperley H. The power of feedback // Review of Educational Research. – 2007. – Vol. 77, №1. – P. 81–112.
26. Kolb A.Y., Kolb D.A. Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education // Academy of Management Learning & Education. – 2005. – Vol. 4, №2. – P. 193–212.
27. Topping K. Peer assessment between students in colleges and universities // Review of Educational Research. – 1998. – Vol. 68, №3. – P. 249–276.